

«شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (1237)
“东风工程” 图书出版项目之1237

باياقىمەت جۇماباي ۇلى

تاعىلىم
جانە
ءداستۇر

箴言与习俗

ىلە خالىق باسپاسى

باياقمت جۇماباي ۇلى

تاعىلىم جانە ءداستۇر

箴言与习俗

常州大学图书馆
藏书章

ىلە خالىق باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

箴言与习俗: 哈萨克文/巴亚合买提编著. —奎屯: 伊犁人民出版社, 2010.6

(东风工程)

ISBN 978—7—5425—1108—9

I. ①箴… II. ①巴… III. ①哈萨克族-格言-汇编-中国-哈萨克语(中国少数民族语言) ②哈萨克族-少数民族风俗习惯-中国-哈萨克语(中国少数民族语言) IV. ①H236.3②K892.336

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2010)第 124424 号

翻译: 托汗·赛依提巴塔勒

哈文责任编辑: 乌兰别克

汉文责任编辑: 韩新帮

哈文校对: 古丽巴黑

汉文校对: 高维泽

封面设计: 陈 文

封面制作: 阿尔达克

箴言与习俗 (哈汉)

巴亚合买提 编著 托汗 译

伊犁人民出版社出版发行

(奎屯市北京西路 28 号 邮政编码 833200)

新疆新华书店经销

新疆新华印刷厂印刷

880×1230毫米 32 开本 8 印张

2010 年 7 月第 1 版 2010 年 7 月第 1 次印刷

印数: 1—3270 册

ISBN 978—7—5425—1108—9

定价: 16.90 元

اۋدارغان: توحان سەيتباتتال ۇلى
جاۋاپتى رەداكتور(قازاقشا): ۇلانبەك قابدوللا ۇلى
جاۋاپتى رەداكتور(حانزۇشا): حان شىنباڭ
كوررەكتور(قازاقشا): گۇلباعي انۋاربەك قىزى
كوررەكتور(حانزۇشا): گاۋ ۋىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: چىن ۋىن
مۇقاباسىن جاساعان: ارداق سارسەن ۇلى

تاعىلىم جانە ءداستۇر

ىلە حالىق باسپاسى باستىرىپ تاراتتى
(كۇيتىڭ قالاسى بيجىڭ باتىس كوشەسى 28-اۋلا)
پوچتا نومىرى: 833200
شىنجياڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىندە ساتىلادى
شىنجياڭ شىنخۇا باسپا زاۋودىندا باسىلدى
فورماتى: 1/32 880 × 1230 باسپا تاباعى: 8
2010-جىل 7-اي 1-باسپاسى 2010-جىل 7-اي 1-باسىلۋى
نيراجى: 1-3270

ISBN 978—7—5425—1108—9

باعاسى: 16.90 يۋان

العى ءسوز

«شعس جەلى ينجەنەرياسى» — مەملەكەت پەن اۆتونوميالى رايون ءبىر تۇتاس جوسپارلاپ، اۆتونوميالى رايوندىق باسپا ءسوز مەكەمەسى اتقارۋعا ورنالاستىرعان، حالىق جونىنەن اسا يگىلىكتى ينجەنەريا. مۇنداعى باستى مىندەت — اقپارات، باسپا ءسوز ارقىلى بۇكىل شىنجياڭداعى ءار ۇلت ەگىشى-مالشىلارعا عىلىم-تەحنىكا بىلىمدەرىن جالپىلاستىرۋ، ولارعا وزىق مادەنيەت تاراتۋ، ءسويتىپ، ءار ۇلت ەگىشى-مالشىلاردىڭ عىلىم-تەحنىكا بىلىمدەرىن ۇيرەنۋى، ساپالارىن جوعارىلاتۋى ولاردى كەدەيلىكتەن قۇتىلدىرىپ، دوڭگەلەك داۋلەتتى ورەگە جەتكىزۋ جونىندە اقپارات-باسپا ءسوزدىڭ الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋ جۇيەسىن قۇرۋ بولىپ تابىلادى.

بۇكىل شىنجياڭداعى «سان مىڭداعان اۋىل-قىستاققا» كىتاپ، دىبىس-كەسكىن بۇيىمدارىن جەتكىزۋدىڭ ءوزى «شعس جەلى ينجەنەرياسىنىڭ» ماڭىزدى وبىەكتىلەرىنىڭ ءبىرى. وسى وبىەكتى دە سوتسياليستىك جاڭاشا اۋىل-قىستاق قۇرۋ قۇربلىسىنىڭ اياق السىن، ورتالىقتىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى، اۋىل-قىستاق دىقانداز قىزمەتى جونىندەگى ورنالاستىرۋنىڭ ماڭىزدى ءتۈيىنىن وزەك ەتە وتىرىپ، پارتيانى، وتاندى، سوتسياليزمدى ءسۈيۋ جونىندەگى، اۋىل شارۋاشىلىعى، اۋىل-قىستاق، دىقانداز ۇشىن عىلىم-تەحنىكا جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، دەنساۋلىق ساقتاۋ، دەنساۋلىقتى قورعاۋ جونىندەگى، زاڭ جالپىلاستىرۋ جونىندەگى، ازامات جاسىنا تولماعاندارعا ارنالعان يدەيا-ءمورال قۇربلىسى جونىندەگى، قوس ءتىل وقتىۋى جونىندەگى، ۇلتتاردىڭ ءداستۇرلى وزىق مادەنيەتتىن ساۋلەلەندىرۋ جونىندەگى، كوڭىل اشۋ جونىندەگى،

سوتسياليستىك جاڭاشا اۋىل - قىستاق قۇرۇ جونىندەگى ، دىنىگە
ماركىستىك كوزقاراستى ، پارتىيانىڭ ۇلت ساياساتى مەن ءدىن
ساياساتىن جالپىلاستىرۋ جونىندەگى باسلىمداردى - مەنە ، وسى ون
ءتۈر بويىنشا شىعارىلاتىن باسلىمداردى باسپادان شىعارۋ
ۇيىمداستىرىلىپ وتىر . وسى باسلىمدارعا مازمۇنى جاقتان
سوتسياليستىك جاراسىمدى قوعام قۇرۋ ، سوتسياليستىك جاڭاشا
اۋىل - قىستاق قۇرۇ نەگىزگى جەلى ، ەگىن - مال شارۋاشىلىق
رايوندارىندا « ءۇندىرىسى ورەندەگەن ، تۇرمىس كۇيى جاقسارعان ، اۋىل
سالتى ورەنەيتتى ، قىستاق كوركى رەتتى دە تازا ، باسقارۋى
دەموكراتىيالى » ورەگە جەتۋ نىسانا ، « ەگىن - مال شارۋاشىلىعىمەن ،
ەگىن - مال شارۋاشىلىعى رايوندارىمەن ، ەگىنشى - مالشىلارمەن ەتەنە
بولۋ » ماقسات ، ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ وقىپ تۇسىنە الۋى ،
ۇيرەنىپ بىلە الۋى ، يىگىلىگىنە جاراتا الۋى پرىنسىپ ەتىلدى ، بۇل
كىتاپتاردىڭ ءتىلىنىڭ قاراپايىم ، مازمۇنىنىڭ ۇعىنىقتى بولۋىنا
قۇلىشىنىس جاسالدى ، تەكستكە سۋرەت قوسا بەرىلدى ، دىبىس
تاسپاسى دايىندالدى ، ءسويتىپ ، كىتاپتاردىڭ عىلمىيلىعى ،
قولدانىلمالىلىعى ، ءبىلىم بەرگىشتىگى جانە قىزىقتىلىعى
كورنەكتىلەندىرىلىپ ، جاڭا تەحنىكا ، جاڭاشا كوزقاراش ، جاڭا ءبىلىم
ارقىلى ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ جاڭاشا ويلاۋىنا ، تىڭ ءورىس
اشۋىنا ، كوز اياسىن كەڭەيتۋىنە شاپىت بەرىلدى جانە كۇش سالىندى .
ءار ۇلت ەگىنشى - مالشىلاردىڭ كىتاپ ساتىپ الۋ ، كىتاپ وقۋ
قىيىنشىلىعى ماسەلەسىن « شىعىس جەلى يىنجەنەرياسىن » جۇرگىزۋ
ارقىلى العاشقى ادىمدا شەشىپ ، بۇكىل شىنجياڭداى ەگىن - مال
شارۋاشىلىعى رايوندارىن كىتاپپەن ، دىبىس - كەسكىن بۇيىمدارىمەن
قامداۋدىڭ تاپشىلىعى ماسەلەسىن ءونىمدى تۇردە باسەڭدەتىپ ، از
ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى باسلىمدارىنىڭ قامتىلىم كۈلەمى مەن نىقيال

كۈشنى ئانئۇرلىم كەڭەيتىپ، ءارۇلت ەگىنىشى - مالشى قاۋىمىن
ءونىمدى ارتتىرۇعا، كىرىستى مولائىتۇعا، عىلمى جولمەن بايۇعا دۇرىس
باستاۋ ءۇشىن، ءبىز ولارعا اقىلدىق جاقتان ۇتىمدى كومەك
جاسالۇىن جانە ولار ءۇشىن رۇحانى كۇش ازىرلەنۇىن تىلەيمىز.

شىنجياڭ اقپارات - باسپا ءسوزى بوىىنشا
«شەئس جەلى ىنجه نەرياسىنا» جەتەكشىلىك
ەتۇرۇپ پاسىنىڭ كەڭسەسى

مازمۇنى

۱.....	ۋىلەنۇ
23.....	دۇنيەگە كەلۋ جانە ۋوسۇ جولى
39.....	نارەستەنىڭ قىرقىن شىعۇى
43.....	تۇساۋ كەسۇ، تىلاشار، سۇندەت توي
50.....	تۇس - تۇعاندار ارا قارىم - قاتىناس جولداری
60.....	اريزداسۇ جانە ۋولم - جىتىم جونەلتۇ
87.....	كۇن ، اي جانە جۇلدىزدار جونىندە
97.....	جان - جانۋارلار، تورت تۇلك مال جونىندە
113.....	نامىس جانە ار
122.....	حالىقتىق مەرەكە - مەيرامدار
130.....	ويىن - ساۋىق قىمىلدار
138.....	ورتا مەن وراي
141.....	سوۋغى ۋسوز

ۋىلەنۇ

نارەستەنىڭ دۇنيەگە كەلۋى جانە ەسەيۋى، قارتايىپ و دۇنيەگە اتتانۇشا دەينكى ءومىر كەشمەسىندە الۋان ءتۈرلى ۇلتتىق ادەت — عۇرىپ، رىمدار مەن تىمىدار بولادى. انه ولاردى بىردەن ساناپ، حالقتىڭ وزىنەن الپى، وزىنە قايتارۇ ءۇشىن دە كۇردەلى بارىستى باستان كەسىرەدى. ايتسە دە تاريەلىكى زور بولعان وسى ۇلتتىق ءداستۇردىڭ فۇندىلىعىن ۇرپاققا جەتكىزۇ، باسقا ۇلتتىڭ ءېلىپ، زەرتتەۋىنە فولايلى بولۇ ءۇشىن ۋاكىلدىك سىپات العان بولمىدەرىن تانىستىرا كەتۋدى ءجون كوردىم.

قازاق حالقىنىڭ ۋىلەنۇ ءداستۇرى ەرتەدە وزىندىك ەركىنەلىككە يە بولپ، اۋەلى ومىرلىك جار بولۇعا ءسوز بايلاعان ەكى جاس مولداعا ءدنى عۇرىبەن نەكە وقتىتب بارپ ۋىلەنۇ تويىن جاساعان. ءسلام ءدىسى جوسىنى بويىنشا «تورت ايەلگە» دەبىن الۋعا رۇفسات ەتىلگەن. نۇل قاعىدا تەك باردامداردىڭ قولىمان كەلگەن. ءىرىنىتى ايەلى «بايىشە» دەپ اتالعان. بايىسە سول ساخىمراقتىڭ ۇلكەن -

كىشىلى سىنەرىنىڭ قوجاسى بولغا ۋىققتى ياعىي كۈبەۋىنەن
بۇل شارتقا ماقۇلدىق العان. ال ەكىنشى، ۋىشىنى اىەلدەر
«توفال» دەپ اتالادى. توقالدار ۋوز - ۋوز الدىنا ۋىر - ۋىر ۋىدە
تۇرغانىمەن بايىشەنىڭ باسقارۋىدا بولىپ، بابىشە ۋىشىن
جۈمىس تىندىرۋعا مىندەتتەلگەن، ءىپتى بايىشەدەن تۇعان
بالالاردىڭ توقالدىن تۇعان بالادان ورنى جوعارى بولعان.

ەڭ العاشقى قىزداي سويلەسىپ العان اىەلدى -
العىنشى اىەل دەگەن. ەكىنشى اىەل ياعىي رۋلاس بىرەۋ
نەمەسە تىكە اعا - باۋىرى ۋولىپ، اىەل ەرسىز قالعان بولسا
«ەردەن كەتسە دە، ەلدەن كەتپەيدى» دەپ اىەلدى وزىنە قاراتسا
- بۇل اىەلدى جەسىر دەگەن. ەگەر سوعىستا تارتىپ العان
نەمەسە ولجالاپ اكەلگەن اىەل بولسا - ات ساۋىرى اىەل
دەلىنگەن. ال تاۋىپ العان ياكى جەتىم - جەسىر بولىپ،
وعان جانى اشىپ العان اىەل بولسا - تازجەلەك اىەل
دەلىنگەن.

قازاقتار ەسكى تانىم بويىنشا كوپ اىەل الپ ۇرپاقتى
بولسا، ول شاتىراق ەڭبەك كۈشكە جارىپ، دۇشپاندارىنا دا
سەس دەپ ساناعان ەارى ەسان - سالتاتتى شوعىرلى اۋىل
بولىپ وتىرۋ تىرلىكتەگى بىىك ارمان، بۇلايشا ۇرپاق جالعاۋ،
وسىرەلى - شوبىرەلى بولۋدى «قۇدايدىڭ مەيسىرى ءتۇسىپ،

نافىنقا كەنەلتكەنى» دەپ بىلگەن.

قازاقتا ەرجەتكەن ۇلعا ايەل الپ بەرۋا اتا - انانىڭ مىندەتىندە بولغان. سوندىقتان تارىختا ايەلدەرى اۋىرايىق كەزىندە، بالا دۇنيەگە كەلگەننەن كەيىن دە دوس - جاران بولپ وتكەن اتا - انالار قۇدالاساتىن بولغان، ايەلدەرى اۋىرايىق كەزدەگى مۇنداي قۇدالىقتى «بەل قۇدا» ياعنى «امانات قۇدا» دەسكەن.

«بەل قۇدا» - ايەلدەرىنىڭ اۋىرايىق كەرىندە، دوستىقتىڭ، تاتۋلىقتىڭ ماڭگى بۇزىلماي ۇرپاققا جالعاسۋى ءۇسىن بولسا، ال، «امانات قۇدا» - سوعىسقا اتتاناردا، اۋىرىپ حال ۇستىندە جاتقاندا دوس - جاراندار ارتىنداعىلارعا، ايەلىنە قۇدالىقتى اماناتتاپ كەتەتىن بولغان.

ال، بالالارى دۇنيەگە كەلگەن سولك، دوس - جاران، كوڭىلى جاقىن ادامدار بەسىكتەگى بالالارىن اتاسىنىرىپ قۇدالاسادى، بۇنى «بەسىك قۇدا»: قىز - جىگىت تابىسقانىنان سوڭعى قۇدالىقتى «ەجە قۇدا» ياعنى «ەجە فابىل قۇدالىق» دەگەن، مۇندا دا اتا - انانىڭ رىزاسىلىعى، تالعامىنان ءوتىپ بارىپ قۇدالاسۋ شارت. وسى قۇدالىقتىڭ قاي - قايسىنىڭ تۈپكى ماقساتى تەكتى ۇرپاق تارىيەلەو بولماق.

بۇرىعى اتا - بابالارى مىر الپ، مىز بەرسۆدە، رامان

ئوتىپ قۇدالىق ەسكەرىپ بارا جاتسا، ەر جەتكەن ۇل -
قىزدارىن جانە ئىر - سىرىنە اتاستىرىپ قۇدا ۇستىنە قۇدا
بولغان، بۇنى «سۈيەك جاڭغىرتۇ» دەيدى. ال اعاسى ولسە
نەمەسە جاقىن جاماعاينىدارىنان ازاماتتار ۇلىب، ايەلى
جەسىر فالسا، ونى قاينىدارىنا، قاينى اعاسىنا نەمەسە
اۋىلداى سالت باس رۇلاس ازاماتتارعا قاراتاتىن بولغان، بۇل
«امانگەرلىك» اتانغان. جانە قىزدان تۇعان بالانى قىزدىڭ
شەشەسىنىڭ اعا، نىلەرىنە اتاستىراتىن بولغان. بۇنى
«سۈيەك جاڭغىرتۇ» دەگەن.

قۇدا بولغان ەكى جاق ئىرىنىڭ ۇلىنا ئىرى قىرىن
بەرسە، جانە ئىرى قىرىن ونىڭ ۇلىنا بەرىپ «قارسى قۇدا»
بولغان.

كەي قولى قىسقا، جالعىز - جارىم ازامات قاينى
جۇرتىنىڭ ۇيىنە كىرىپ، سول ئۇيدىڭ ئىرى مۇشەسى بولغان
، بۇنى «كۈشك كۈيەۋ» دەگەن. بۇنداى قۇدالىقنىڭ ئارىنىڭ
نەگىزگى ماقساتى ەلدى، تۇستاردى ئىر - ئىرىنە
جاقىندا سىرىپ بەرەكەلەستىرۈ، رۇلىق جۇيەنى بۇرپاۋ،
كەمەلدى، مىعىم توپ بولۇدى شارت ەتۇ بولغان.

نەگىزگى قۇدالىقتاردىك ساتىسىنا كەلسەك، فازانار ۇلدى
ون بەستەن اسقان سوك - اق «ون بەسەنە وتاۋ بەسى» دەپ

قۇدادالاسىپ، وتاۋ كوتەرگەن.

ازامات بولغان ۇل سويلەسىپ تاپقان قىز «قالىڭدىق»
دەلىنگەن.

قازاقتار ۇز رۇلاسىمەن جەتى اتا ارالاماسا ۇيلەنۈگە تىيم
سالعان. سەبەبى «جەتى اتا ارالاماسا قان جاقىندىعى بولادى،
بۇنداي قان جاقىندىعى بولغان ادامدار ۇيلەنسە ودان كەم -
كەتىك بالا تۋادى» دەپ قورىتقان. سوندىقتان «ارقانداي
قازاقتىڭ ۇلى مەن قىزى وزدەرىنىڭ جەتى اتاسىن ۇيلۋى،
جەتى اتاسىن بىلمەۋ «جەتەسىزدىك»، «جەتمىدىك» دەپ
ماسقارالانىپ، جەتى اتاسىن ۇيلۋدى بۇلجىماس قاعىداغا
ايلاندىرعان.

ازامات بولغان جىگىت قالىڭدىق تاپقاننى اتا - اناسىنا
بىلىدىرگەن سوڭ، اتا - انا اۋىلىداى. جاقىن ادامدارىن قىز
اۋىلىنا، ولاردىڭ تەگىن، جالىي وتباسى حاعدايىن بىلۋگە،
ەكى بالانىڭ جاقىندىعىن ايتۋعا جىبەرگەن. بۇنى «قۇدالىق
سويلەسۋ» دەگەن. قۇدالىقتا قىزدىڭ اتا - اناسى رىزالىعىن
بەرسە، ۇزاماي جىگىت جاق قۇدالىقتىڭ باستاماسى رەتىندە
قىزدىڭ ۇيىنە ۇيرات، جانە باسقا داسنارقانعا ۇتۈيىپ ۇدام - تۈز
اپارادى، بۇل قۇدالىقتىڭ ياعنى الم - بەرمىسك باستالۋى،
نەمەسە «ۇكى تاغۇ» (ناۋ تاغۇ، بەلگى تاغۇ) دەپ تە اتالغان.

ۈكى تاغۇ جولسا نەگىزىنەن جىگىتتىڭ شەنەسى جانە قوسىمىشا تۆستارى بارادى. قۇدالىق سويلەسىپ، ۈكى تاغا كەلگەن كەزدە قىز ۈيدە بولماۋ كەرەك، بۇنى «قىز قاشار» دەيدى. كەي جەرلەردە ۈكى تاغا كەلگەندە، قىزدىڭ جەڭگەلەرى ۈكى تاغا كەلگەن قۇدايعا بولاشاق كەلىننى كورسەتىپ كورىمدىك الادى. كەلىننى كورىپ كوز ايدىن بولغان ەنەسى وعان ارنايى الا كەلگەن القا - سرعالارنى تاعىب، ماڭدايىنان سۈيەدى، بۇل «بەلگى تاغۇ» دەلىنگەن. وسى ۈكى تاغا كەلگەندە قورجىندا ەكى زات كەم بولماۋى كەرەك، ونىڭ ءبىرى، پىشاق پەن كادەلى جىلىك (ەت)، بۇنى قورجىن سوكتەن اىەلدەر ورتاغا الپ «قۇدا جاقىتىق ءدامى» دەپ جەيدى؛ ەندى ءبىرى، «جىرتىس» دەلىنەتىن بۇل، بۇنى وتىرعان اىەلدەر ءبىر جاپىراقتان بىردە - ءبىرى قۇر قالماي جىرتىپ ءبولسىپ الادى. سەبەبى، مۇنداي قۇانىشتى تىرلىك اركىمنىڭ باسنا كەلسن دەگەن سەنىم قامتىلعان.

«قالىك مال» ەجەلدە «بەس جاقسى» دەلىنىپ، بۇل — ءتۇزۋ مىلتىق، بەرىك ساۋىت، جاقسى سىرت كىيىم، جۇيرىك ات، اتان تۈيەنى مەڭزەگەن، ول بولماعاندا وسى زاتتىڭ ءارقايسىسىنىڭ ورنىنا جىيرما ناسنان ءبىر ءجۈز باس مال ەەرگەن، بۇنى «قالىك مالىدىڭ وزەگى» دەگەن.

ۋاقىت وتە كەلە قىزدىڭ باسى ءجۈز باينال، كەيىن 40
بابتال، ءتپتى جۇيرىك اتنىڭ ەسەن ون - جىبرما ءىرى
قاراعا تەڭمەي سالعان كەزدە بولعان.

قالىڭ مال بەرۋ نەگىزىمەن «تەك - تەڭمەن، تەزەك
قابىمەن»، «باي - بايعا، ساي - سايعا قۇيادى» دەگەندەي
اركىم ءوز جاعدايىنا قاراعان، اۋەلى «تەڭىن تاپساڭ تەگىن
بەر» دەپ اتاستىرماغان، قازاقتار قالىڭ مالدى قاتىب -
سەمگەن ءتارتىپ رەتىندە قاراماعان، مىسالى، فالىڭ مالدى
«دوڭگەلەك قالىڭ»، «دومالاق قالىڭ» دەپ تە ءبولىپ،
مۇنداي قالىڭ مالدار ءىس جۈزىندىك جاعدايعا قاراپ كوپ
فىسقارىپ، ءبىر جاقسى جىلقىنى ون - ون بەس ءىرى فارانىڭ
ورىنىنا جاتقىزىپ ءراسمىيات وتەپ وتىرعان. قازاقتاردىڭ قالىڭ
مالدى بۇلايشا بىرىمعا بولسادا وتەۋى قىزدىڭ قالىڭسىز كەتۋىن
نامىس ساناۋدان ياعني «جەتىم، جوق - جىتىك ادامداردىڭ
بالالارى قالىڭسىز كەتەدى، قالىڭسىز كەتكەن قىز بارعان
جەرىندە دە قادىرسىز بولادى» دەگەن تۇسىنىكتەن تۇعان.

قالىڭ مالى وتەلىپ قويغان قىزدى ەكىنشى ءبىر جەرگە
ايتتىرۋعا، قايتالاي فالىڭ مال الۋعا بولمايدى. مۇندايدا
قازاق زاڭى بويىنشا قالىڭ مالدى قارسى جاققا قايتارتقاننىڭ
سىرتىندا تۋىيە، جىلقى باسناناڭا ءۇس توعىز ايىپ سالىب

«تۇراتۇ» جازاسىن بەردى. ويتكەنى بۇدان «جەسىر داۋى» دەگەن داۋ تۋادى. «جەسىر داۋى» — مەنشكەنەب، تاۋەلدەب العان راکىدى فالگىدىن نەمەسە ايلەن بۇرۇشمەن اراداعى داۋ - شار، بۇل كەيدە اياغى فىرقىس، سوعىسقا دا اپارىپ سوعادى، مەنە، وسىنداي بەرەكەسىردىكتىك الدىن الۋ ۇسىن جوعارىداعىداي قاتالڭ دا، كەسكىن دالا زاڭىن قابىلداپ وترعان.

سونان كۇيەۋ جىگىت فاين جۇرتىدا كەلەدى، بۇنى «ۇرىن بارۋ» دەيدى، اسىلى قۇدالىق سويلەسپەي تۇرىپ كۇيەۋ بولاتىن جىگىت قاين جۇرتقا كەلۈنە بولمايدى. ال، فىز ۇزاتىلىپ باراردان بۇرىن جىگىت اولىسا مۇلدە بارمايدى. كۇيەۋ جىگىت فاين جۇرتقا تاياپ قالعاندا، اتنان تۇسىپ جايلاۋ جۇرەدى. كۇيەۋ كەلە جاتقاننە ەستىگەن قىز جەڭگەلەرى، ءىڭلى، باۋىرلارى شەعب وعان ايران، قىمىز ۇسىنىپ، ءىر وتاۋ ۇيگە تۇسىرەدى. كۇيەۋ قاين جۇرتقا تاياعان كەزدە تۇماعىن (باس كىيىمىن) ەككەينە كىەدى. بۇل ادەپتىلىكتىڭ نىسانى.

كۇيەۋ «ۇرىن كەلگەندە» وتەلەتىن راسمىياتار كوب بولادى. بۇل راسمىياتى كوبىدە جەڭگەلەر مىندەتمە الادى. اۋەلدە اتا - ەنەسى، قاين اعا بولاتىن ادامدارعا كۇبەو سالام بەرە كەلەدى، وسى امانداسو حولىمىدا بۇرىن بەلدەۋگە ءىر ا

سايلايىتىن جورالى بولغان، اتا - ەنە كۈيەۋ بالاغا كوڭىلى
تولىپ ءدان ريزا بولسا، الدامى فالىك مالدى دا ازايىتاتىن
بولغان، ونان كۈيەۋ اۋىل قارتتارىنىڭ سىسىن وتكەن.

جەڭگەلەر قىزدى وتاۋ ۇبگە وتىرعىزىپ قويىپ، جىگىتنى
ءۇيدىڭ سىرتىنان اكەلىپ، كەرەگەدەن قولىن جۇگىرتىپ
قىزدىڭ شاشىنان سىپاتتىراتىن «شاش سىپار» دەگەن
قىزىقتى ويىن شىعارغان.

ەكى جاق فۇدالاسىپ، ماقۇلداسقان سوك «قۇدا مىڭ
جىلدىق، كۈيەۋ ءجۇز جىلدىق» دەپ، قۇدالار تاتۋ - ءتانتى ءوتۋ
ءۇنىن قالغان ءىستى كەڭەسىەن سىتەپ، ءار ەكى جاق فولدا
بارلارمەن دوستقا كۈلكى، دۇشپانغا تابا بولماۋ جاعىن
اقىلداسادى.

تويغا سويلاتىن مال «توي مالى» دەلىنىپ، بۇنى
جىگىت جاق قامداغان، ءوز كەزىندە 70 دەن 20 باسقا دەيىن
مال سويلىغان.

قىز ۇزاتۇدا ورىندالماسا بولمايتىن ءسۇت اقى (انانىڭ ءسۇت
اقىسى) دەبتىن رەسمىيات بولغان، بۇنى قۇدا جاعى رارىلىمىن
الىپ شاماسىنىشا وتەمەسە «قارىز بولىپ كەتەدى» دەپ
ەسەپتەگەن، سوندىقتان كەرىمدە «انانىڭ ءسۇتى، اكەنىڭ
كۈسى» دەپ، سىردەن ەتى باسقا دەمىن ءىرى قارا اتاعان.